

Racionalitats ocultes del racisme

Mimi Oṣunṣà (Nigèria)

The Library of Missing Datasets, 2016. Instal·lació.

Cortesia de l'artista.

<https://mimionuoha.com/the-library-of-missing-datasets>

The Library of Missing Datasets («La biblioteca de conjunts de dades absents») és un arxiu físic que reuneix allò que ha estat exclòs en un món saturat d'informació. Els anomenats «conjunts de dades absents» són buits que emergeixen precisament allà on més dades es recopilen. En aquests espais hiperregistrats, l'absència de determinades dades no és casual: assenyalen allò que ha estat ignorat, omès o considerat irrellevant. D'aquesta manera, la biblioteca proposa una reflexió crítica sobre què decidim conservar, què deixem fora i per què. Els buits no són neutres.

Contextualització

La normalització del racisme com a part del sentit comú

El fet que el racisme es percebi com una cosa normal revela que el sentit comú està impregnat d'una **lògica racial**. Aquest procés de normalització se sosté, en bona part, gràcies a la capacitat d'**ocultar l'origen de la seva violència** —tant simbòlica com física— sota subterfugis que no es perceben com a travessats per la qüestió racial. Aquesta invisibilització compleix precisament la funció de mantenir-lo viu. L'ocultació és profunda i adopta múltiples formes. En aquest apartat s'abordan només alguns dels rostres que adopta el racisme.

Racisme en la racionalitat politicojurídica

Quan el racisme es revesteix d'arguments considerats racionals —que apelen a la raó—, com ara els discursos polítics o jurídics, aconsegueix **ocultar la seva naturalesa racial**. Un exemple clar és la llei d'estrangeria, que es presenta com una norma merament legal, ja que no anomena categories racials de manera explícita i es justifica mitjançant raons com la «gestió de recursos», la «migració ordenada» o la «sobirania nacional». Tanmateix, són precisament aquestes justificacions les que emparen la creació de **graus diferenciats de ciutadania**, l'**explotació laboral**, la **restricció de drets fonamentals** i fins i tot les **morts en les travessies per terra o mar**.

Així, conceptes que es presenten com a **neutres, universals i ahistòrics** —com ciutadania, democràcia o estat de dret—, tot i estar profundament travessats per la història colonial i les seves conseqüències, no es perceben com a part de l'univers del racisme que cal confrontar i desmantellar (Douhaibi, Franco i Contreras, 2025).

Racisme ocult en les narratives de desenvolupament, progrés i civisme

Les idees de **desenvolupament, progrés i civisme** estan estretament lligades al moment històric —el colonialisme— en què Europa es va convertir en el centre de poder religiós, econòmic i militar del món. Aquesta posició es va assolir mitjançant l'extracció massiva de recursos i l'explotació forçada i gratuïta de la mà d'obra de persones pobres, indígenes i negres.

La racialització, en aquest sentit, s'ha d'entendre com el procés que va permetre al capitalisme organitzar la població en diferents nivells d'explotació amb la finalitat de maximitzar l'acumulació de capital. Aquest procés constitueix la **base material** que va facilitar la transició europea cap al capitalisme industrial (Romero Losacco, 2018).

A finals del segle XVIII i al llarg dels segles XIX i XX, el discurs sobre el **progrés científic europeu** es va utilitzar per legitimar tant la dominació global com la desigualtat de classes dins dels mateixos estats nació. Es va construir la imatge d'una Europa superior, la suposada intel·ligència i civilitat de la qual explicaven el seu èxit davant pobles «endarrerits» (Dussel, 1994).

Malgrat la brutalitat del colonialisme i de les guerres necessàries per consolidar aquesta posició, Europa va continuar —i continua— presentant-se com el **model moral i polític** a seguir, situant la seva forma de vida com a referència universal de progrés. La noció de **civisme** es va construir sobre aquesta genealogia, i van ser camps disciplinaris com la filosofia, la sociologia o l'antropologia els que van produir els marcs teòrics que la van reforçar (Dussel, 1994).

Racisme camuflat en el paradigma culturalista

A partir de les migracions Sud–Nord dels segles XX i XXI, l'**enfocament culturalista** ha adquirit protagonisme en l'anàlisi de conflictes d'índole racial. Aquest enfocament atribueix els conflictes socials i les dinàmiques de socialització a «expressions culturals» fixes que suposadament definarien les persones. Models com l'**assimilacionista francès**, el **multiculturalista britànic** o la **interculturalitat canadenca** presenten les persones com a simples portadores d'una «cultura nacional».

Aquest paradigma tendeix a **homogeneïtzar i simplificar** la realitat, agrupant sota una mateixa etiqueta cultural realitats profundament diverses —i fins i tot en conflicte—: persones creients i atees, indígenes i criolles, riques i pobres, rurals i urbanes, etc. Així, factors com la classe social, l'accés a béns culturals o el fet de provenir d'un context urbà o rural **queden fora de l'anàlisi**, desplaçats per una mirada que respon més a ficcions occidentals que no pas a les complexitats socials reals. Aquest enfocament acaba **equiparant Estat i cultura** (Shaimi, 2025), una operació insostenible en un món globalitzat i que, a més, produeix representacions que desborden qualsevol realitat social concreta. Les tensions internes de les societats no desapareixen amb la migració.

D'aquesta manera, **la interculturalitat** s'ha convertit sovint en una eina de gestió administrativa que utilitza la cultura com a **cortina de fum** per evitar abordar fenòmens d'arrel política i econòmica. En centrar-se a «fer valdre la diversitat cultural» sense garantir drets ni igualtat material, es facilita que el racisme es disfressi amb un to amable.

En definitiva, la igualtat en l'accés als drets **no depèn de la voluntat d'adaptació** de les persones migrants, sinó de **l'estructura institucional** i de les **polítiques públiques**. Quan la distribució de recursos i beneficis s'organitza de manera racialitzada, els enfocaments interculturals, lluny de qüestionar aquest ordre, **sovint contribueixen a sostenir una lògica racial encoberta** (Douhaibi, Franco i Contreras, 2025).

Exemples

- Les **batudes per perfil racial** (controls policials basats en l'aparença física) es justifiquen com a mesures de «seguretat» o de «control migratori», quan en realitat s'adrecen gairebé exclusivament a persones àrabs, gitanes, negres i llatines.
- Programes de «**cooperació per al desenvolupament**» o ajuts internacionals que imposen condicions als països del Sud, partint de la idea que són «endarrerits» i que han de seguir el model econòmic, polític o social occidental per «progressar».
- **Campanyes d'ONG** que mostren imatges d'infants negres o indígenes en situacions extremes, reforçant estereotips de pobresa i endarreriment que justifiquen la idea que Europa o els Estats Units han de «salvar-los» perquè «en saben més» sobre com s'ha de viure.
- La manera com els **mitjans de comunicació** presenten conflictes al continent africà o asiàtic com a resultat de «guerres tribals», sense esmentar-ne les causes estructurals, com ara l'explotació colonial, les intervencions militars o els interessos econòmics occidentals.
- **Polítiques d'integració** que exigeixen a les persones migrants demostrar la seva adaptació als «valors de la societat d'acollida» per accedir a drets (per exemple, mitjançant exàmens de llengua i de cultura per renovar permisos), mentre que moltes d'aquestes barreres no s'apliquen a migrants blancs de països com els Estats Units, el Canadà o Austràlia.

Activitat

Desvetllant el racisme que no es veu

Objectiu

Ajudar a identificar com el racisme es presenta de manera normalitzada en lleis, discursos sobre desenvolupament i narratives culturals, i desenvolupar el pensament crític per qüestionar aquestes expressions quotidianes.

Introducció breu per part de qui dirigeix l'activitat

- S'explica, amb un llenguatge adaptat al nivell educatiu en què es desenvolupa l'activitat, què és el racisme estructural i com pot aparèixer de formes ocultes —com en els exemples treballats: lleis, discursos sobre progrés o idees culturals.

- Es mostren un o dos exemples concrets (per exemple, batudes policials amb perfil racial o campanyes d'ONG que infantilitzen països del Sud global) per il·lustrar el concepte.

Treball en grups

Es distribueix l'estudiantat en tres grups:

- Grup «Racisme en la llei i la política»
- Grup «Racisme en el discurs del desenvolupament i el progrés»
- Grup «Racisme en les narratives culturals»

Recerca guiada

Cada grup ha de:

- Cercar a internet, a les xarxes socials o en diaris, o bé recordar experiències pròpies o properes que encaixin amb la categoria assignada.
- Anotar almenys dos exemples reals o recents de la seva escola, barri o ciutat.
- Per a cada exemple, cal respondre:
 - On es manifesta el racisme?
 - Per què sembla una cosa «normal» o socialment acceptada?
 - Com es considera que impacta en les persones racialitzades?
 - Com es considera que impacta en la societat en general?

Nota

Es poden proporcionar enllaços segurs a diaris digitals, pàgines d'activistes, ONG crítiques o vídeos breus, segons el context, per facilitar la dinàmica.

Posada en comú

Cada grup presenta els seus exemples a la resta de la classe mitjançant un cartell, un mural o una diapositiva, i n'explica breument les respostes.

S'anima que altres persones de l'aula formulin preguntes o comparteixin situacions similars que coneguin.

Debat i tancament

Es promou la reflexió conjunta amb el grup:

- Per què sembla que costa tant identificar aquestes qüestions com a formes de racisme?
- Què es podria fer a l'escola o a la comunitat per qüestionar-les?
- Com ens fa sentir el fet de constatar que aquestes situacions passen avui dia?

Recursos

Lectures i articles

- Pàgina de SOS Racisme amb vídeos de persones parlant de les parades per perfil racial:

<https://sosracismo.eu/tag/paraddepararme/>

- SOS Racisme Catalunya. (2018). *Pareu de parar-me: L'aparença no és motiu. Guia de defensa davant les parades per perfil racial* [guia digital].
<https://sosracisme.org/guia-identificacions-policials-perfil-etnic>
- Romero, E. (2011). *Quién invade a quién (*)*. Oviedo: Editorial Cambalache.

Referencies

Douhaibi Arrazola, A. N. [Ainhoa Nadia], Franco Méndez, L. [Lucía], i Contreras Hernández, P. [Patricia]. (2025). *Mirades crítiques sobre l'exclusió social aquí i ara* (1a ed.) [recurs d'aprenentatge textual]. Fundació Universitat Oberta de Catalunya (FUOC).

Dussel, E. [Enrique]. (1994). *1492: El encubrimiento del Otro*. Plural Editores.

Romero Losacco, J. [Jesús]. (2018). *La invención de la exclusión: Individuo, desarrollo e inclusión*. Fundación Editorial El Perro y La Rana.

Shaimi, M. [Mostafà]. (2025). Superar l'interculturalisme. *La Disruptiva*.

<https://ladisruptiva.cat/superar-linterculturalisme/>